

March, Ausiàs (València? 1400-València, 1459)¹.

Els March devien formar part de l'estament dels "ciutadans honrats" de Barcelona –més o menys relacionats amb el poder municipal i amb la monarquia-, quan el rei Jaume I, el 1249, atorgava al notari barceloní Pere March diverses propietats en fer el repartiment de la vila de Gandia. Lletrats i bons administradors, els descendents del notari March continuaren vivint a la capital catalana, es varen vincular a la cort reial, en ocupar diversos càrrecs, i aconseguiren afegir a les possessions del regne de València el senyoriu d'Eramprunyà, amb què, poc temps després, passaren a formar part de la noblesa. Dos dels fills del primer noble March, Jaume i Berenguer, s'establiren a València, el primer com a ciutadà –i després senyor dels feus familiars, en morir el germà gran, Pere-, i el segon com a canonge de la Seu, mort el 1341 i sense descendència coneguda. De Jaume March foren fills els dos primers poetes de la família: Jaume, com el pare, senyor d'Eramprunyà, i Pere, senyor de Beniarjó, a la Safor valenciana, i pare del versificador més gloriós de la nissaga, Ausiàs, als quals encara podríem afegir un quart representant lletraferit Arnau, cosí germà del nostre poeta. Ni que fos de passada, ens caldria apuntar que Jaume Pere i Arnau, si bé no excel·liren amb la mateixa força que ho faria Ausiàs, s'ajustaren als cànons de la poesia del seu temps i, en certa manera, potser crearen l'ambient familiar òptim perquè sorgís el "fenomen" Ausiàs.

Tornant, però, a les dades familiars i biogràfiques cal dir que Ausiàs fou fill de Pere March i de la seua segona esposa, Lionor Ripoll i que degué nàixer al voltant de 1400, probablement a València, com han demostrat recentment les publicacions de Jaume J. Chiner. El 1413, en morir el seu pare, i encara que només era "donzell", va esdevenir el cap de la branca valenciana de la família i com a tal acudí, el 1415, a les Corts celebrades al "cap i casal" del regne per Ferrar I. Al servei d'Alfons el Magnànim, i ja com a "cavaller", participà en diverses campanyes militars a les terres italianes (Sardenya i Còrsega), el 1420. Però, l'aventura bèl·lica no durà massa, ja que el 1422 el trobarem a Gandia, tenint cura de les possessions familiars i personals a la comarca. Encara, el 1424 tornà a participar en una altra expedició militar, ara contra els pirates del nord d'Àfrica i tot atacant l'illa de Djerba, però ja no tenim constància que Ausiàs servís de bell nou el seu rei com a guerrer.

Aquells i semblants serveis a la monarquia ja havien valgut als avantpassats d'Ausiàs privilegis i prerrogatives, i el nostre poeta tornà una a obtenir-ne de la mà d'Alfons V, el qual li concedí una àmplia jurisdicció al seu feu de Beniarjó i a les alqueries de Pardines i Vernissa. Ausiàs, per altra banda, abans de 1425 fou nomenat "falcooner major de la casa del senyor rei" i s'ocupà de les instal·lacions règies de l'Albufera, on el monarca tenia disposat tot el necessari per ensinistrar falcons i gossos de caça. Però, a part d'aquesta ocupació que encara serà recordada pel poeta en edat avançada (vegeu el poema 122), Ausiàs, en trobar-se assentat al seu país –amb temporades als seus senyorius, a Gandia i a València-, tornà als afers particulars i, entre ells, el de pledejar amb els vassalls, els nobles i la vila de Gandia.

El 1437, quan ja devia comptar uns quaranta anys, Ausiàs es casà per primera vegada, amb Isabel Martorell, germana del també lletraferit Joanot, autor del Tirant lo Blanch. El matrimoni no durà massa, ja que Isabel morí dos anys més tard, sense descendència, però aportà al patrimoni dels Marchs uns senyorius situats a la vall de Xaló que Ausiàs conservà en usdefruit.

---

¹ Aquesta biografia i estudi introductor han estat realitzats per Vicent J. Escartí., professor del Departament de Filologia Catalana de l'Universitat de València.

Uns anys més tard, el 1443, el nostre poeta es tornà a casar, amb Joana Escorna, oriünda de Pedreguer que aportà un substanciós dot i no deixà, tampoc, cap fill, en morir el 1454, probablement a València, ciutat on s'havien translladat el 1450.

El 3 de març de 1459, segurament després d'una malaltia que potser l'afectava des de la data del su primer testament (a l'octubre de 1458), Ausiàs March moria a la seua casa del carrer de Cabillers, a la parròquia de Sant Tomàs de la ciutat de València. No deixava descendents legítims, però esmentava uns quants fills naturals i un bastard. Certament, com ja va escriure Joan Fuster en fer una ullada a la vida del cavaller i poeta Ausiàs, "si fa no fa, una vida com la de qualsevol altre cavaller de l'època, que, tan esquematitzada i vista a distància, resulta notòriament mediocre. Hi ha, però els seus poemes."

I en efecte a més de les dades que aporten els arxius –de vegades com una representació freda i difusa de la realitat–, en el cas que ens ocupa comptem amb els poemes, unes composicions que ens aprofitaran per entreveure la imatge vivencial i ideal de la realitat d'un home com Ausiàs, el qual, a la mateixa cambra on va morir tenia "dos llibres en paper, en forma de fulls, desquernats, ab cobles", que molt probablement eren les seues poesies.

Fóra del tot un despropòsit fer una anàlisi, ara i ací, d'una obra tan vasta i complexa com la de March. És per aixó que ens limitarem a una simple visió general dels blocs temàtics més importants i que el lector podrà reconèixer sense massa dificultats.

En primer lloc, doncs, caldria parlar d'algunes poesies "de circumstàncies", és a dir, composicions fetes per encàrrec o destinades a afalagar algun alt personatge tot pensant obtenir algun profit o, encara, aquelles altres elaborades per tal de constestar una "demanda poètica" feta per altri. Les obres d'Ausiàs que s'ajusten a aquestes característiques en són ben poques i, tret de les adreçades al rei Alfons el magnànim, la resta sembla que es generaren en l'entorn familiar i d'amistats del poeta, la qual cosa s'explicaria per la no-vinculació de March a la cort napolitana i per la desconnexió, si més no, aparent, dels certàmens literaris de caire religiós que tan sovint se celebraven a València per aquells anys.

Però, a banda d'aquestes peces de més a més poc significatives, el conjunt de l'obra d'Ausiàs es dedica, bàsicament, a dos dels temes que més han atret el poeta –i encara els literats en general– de tots els temps: l'amor i la mort, amb una clar predomini del primer.

Pel que fa a la poesia amorosa, hem d'advertir que hom distingeix diversos cicles, d'acord amb els "senyals", ço és, els pseudònims amb què el poeta designa la seua estimada cosa que era una herència de la poesia dels trobadors. En aquesta línia trobaríem els cicles "Plena de seny", amb 19 poesies, i "Llir entre cards", amb 35. El fet que als manuscrits apareguen més o menys entremesclades va fer creure que totes aquestes composicions anaven adreçades a una sola dama però, tal i com ha assenyalat Riquer, els dos conjunts tenen trets diferenciadors que ens permetran parlar de dues destinatàries d'acord amb els dos cicles. Així, "es exclusiu del primer anomenar la dama "aimia", la insistència sobre la desigualtat de l'amor, les referències als envejosos i, en alguna ocasió, un cert to despectiu."

Per altra banda, el cicle de "Llir entre cards", a més de transmetre'ns el nom de la dama (Teresa) i alguna referència al seu físic i la seua situació personal (era casada i amb fills), fa l'efecte de tarcar una major tensió vivencial, ja que les referències a la mort són molt freqüents. Aquestes trets, encara, caldria completar-los amb els de la timidesa del poeta, l'enaltiment de la dama o la vacil·lació entre el desig d'honestedat i de deshonestedat, com ja apuntà Riquer.

Als cicles esmentats, encara, s'haurien d'afegir les composicions del cicle "Amor, amor", les dues poesies adreçades a una dama que s'oculta sota el senyal "Mon darrer bé", el cicle "Oh folla amor" i altres cançons de temàtica amorosa que no porten cap dels "senyals esmentats.

El conjunt dels poemes on apareix la invocació "Amor, amor" (12, en total), se suposa que va estar escrit quan el poeta ja s'acostava a l'edat madura i es caracteritza perquè cap dama no sembla la destinatària de les obres d'Ausiàs, sinó que més aviat aquell s'adreça a una personificació ideal de l'Amor.

Les composicions dedicades a "Mon darrer bé" també pertanyen a l'edat madura d'Ausiàs i, per la seua temàtica, molt més alegre i esperançada que les dels cicles anteriors, segurament aquell amor no fou tan "ausiasmarquià" com el dels primers, molt més turmentosos, desesperts i contradictoris, característiques que tornarem a detectar en el cicle "Oh folla amor", de 10 poesies, i on el sentiment amorós arriba al paroxisme de la passió, el qual es barreja amb una sensació de secret que, segurament, coadjuvava a magnificar aquella relació afectiva als ulls del poeta i que no deixa d'afegir un toc de misteri a la nostra òptica.

Per últim, entre les altres cançons d'amor que no pertanyen a cap d'aquest cicles caldria destacar-ne una de les més conegudes de March, "Veles e vents" (núm. 46), la bellesa i la contundència de la qual no deixa de sorprendre, encara mig mil·leni més tard.

Certament, els versos d'amor escrits pel poeta de la Safor, ens mostren la seua experiència vital com la d'un home subjecte a una "megalomania amorosa" –per emprar la qualificació que ja va fer servir, encertadament, J. Fuster –, que es veu immersa en el drama interior desencadenat entre la part espiritual de l'amor i la part carnal.

Al costat de l'amor, i de vegades conjugant-se am ell, la poesia d'Ausiàs ens mostra les seues preocupacions i les seues reflexions sobre la mort. Allò que tradicionalment ha estat anomenat com cants de Mort, són sis composicions (de la 92 a la 97), que configuren un extensíssim plany davant la mort d'una determinada dama. El poeta es lamenta sincerament per la tal pèrdua i es mostra preocupat per la sort de l'ànima de la seua estimada ja que considera que ell ha estat la causa dels seus pecats. Les composicions, de més a més, li aprofiten per contrastar el bé de la vida passada amb el dolor del present i del futur que s'aveïna. Tot i que March no revela en cap vers la identitat de la dama plorada, Riquer afirma que es tracta de la segona esposa del poeta, Joana Escorna, tesi que ens sembla convincent si conjunim les informacions extretes de l'obra literària – on s'afirma la voluntat d'Ausiàs de ser soterrat al costat de la dona morta- i aquelles altres provinents de les seues darreres voluntats testamentàries, on s'explicita que les restes de Joana Escorna sigan translladades al sepulcre de la Seu de València on Ausiàs ha disposat la seua sepultura.

El tercer dels blocs temàtics que podem detectar és el format pel cant Espiritual (núm. 105), segurament una de les obres més personals i sinceres del poeta. La composició és una oració en què March s'adreça directament a Déu, mostrant-li els seus dubtes i les seues pors, ja que, tot i la voluntat d'acostarse al seu Creador, el poeta se reconeix pecador –sobretot del pecat de luxúria-, i mostra el seu temor a l'infern. Tanmateix, dins aquesta expiació "pública", Ausiàs expressa la seua confiança en la misericòrdia divina. De tota manera, el dubte i l'angoixa humana són els trets que definirien el poema i que ens l'acosten de forma més personalitzada a la naturalesa indefensa de l'home davant el trànsit que suposa la mort i l'acarament posterior amb Déu.

En darrer lloc trindríem els cants Morals. Tot i que l'afany moralista de l'autor es troba escampat pertot arreu de la seua producció, en són 16, les composicions que

bàsicament s'ocupen de temes morals. En paraules de M. de Riquer, és “la part més eixuta i mes abstrusa de l'obra consevada del nostre poeta, però té una importància gran per a comprendre el seu pensament i constitueix una singular experiència poètica”.

Efectivament, ens trobem davant una poesia de caire filosòfic que respon, de bell nou, a la tensió interna d'Ausiàs entre els sentits (la part més humana) i la ment (la intel·lecció). L'autor s'aparta del to moralitzador dels trobadors per tal d'aconseguir la plasmació poètica de la ciència escolàstica del seu temps, reflexionant sobre el bé i el mal, el pecat i la virtut, l'amor i les passions, i aplicant aquestes meditacions a la seua experiència vital, la qual cosa fa que guanye en intensitat i sinceritat.

En resum, el conjunt de la producció ausiasmarquiana representa una passa endavant ja que s'allunya dels models de la poesia occitana –tant formalment com temàticament i lingüísticament-, que encara eren considerats els més “desitjables” entre els lletraferits del XV i que encara havien donat representants com Jordi de Sant Jordi a la mateixa València. D'altra banda, l'experiència poètica representada per March, assoleix un alt grau d'originalitat en tant que s'humanitza i es fa més personal, més íntima, i reflecteix, encara que siga fragmentàriament, com ho fa tota literatura, la seua trajectòria existencial. Tot plegat, Ausiàs March supera els entrebancs d'un formalisme excessiu imposat pel trobadorisme i s'acosta a posicions més pròximes a les “novetats” de la poesia italiana del Renaixement. Aquesta variació indicaria ben a les clares un canvi en la sensibilitat, el qual, en última instància, serà la clau de l'èxit de l'obra de March entre els poetes i els lectors del segle XVI, ja que, d'alguna manera, trobaven l'obra del poeta de Gandia més a prop de les preferències “modernes” –amb tot i el seu palés medievalisme, evident als nostres ulls.

La conservació de tretze manuscrits dels segles XV i XVI amb poesies d'Ausiàs March, ja parlaria ben a les clares d'una difusió considerable d'aquella obra entre els cercles lectors de València i de Barcelona. Tanmateix, les edicions cinc-centistes que se'n feren, són la confirmació d'aquella “popularitat”. El món cultural del Renaixement, a les nostres terres, va rebre i va gaudir l'herència que March hi deixava, tot i que amb no poques particularitats. La primera d'elles, el fet que els editors de la poesia ausiasmarquiana sentissen alguna mena d'“obscuritat” en aquells textos i que haguessen de recórrer a “explicar-los”, bé amb traduccions castellanques –amb què, alhora, s'actualitzaven els conceptes i l'estil-, bé amb glosses marginals o vocabularis. En poc més de mig segle –des de la mort d'Ausiàs a les primeres edicions-, la llengua, òbviament, no havia evolucionat tant que hagués esdevingut incompreensible als lectors i aquells glossaris o “declaracions de vocables scurs” temptaven més d'aclarir els conceptes –la poesia “filosòfica” o “moral” del poeta valencià- que no pas la llengua emprada.

L'edició/traducció de Baltasar de Romani (València, 1539)

En l'ambient cultural de la cort dels ducs de Calàbria, com s'ha vist, hem pogut detectar, si no una declarada influència de l'obra del poeta senyor de Beniarjó, sí almenys un seu lleuger influx; volgut o no, però cert. Els representants més brillants d'aquell cercle de lletraferits -Milà i Herèdia-, no s'hi podien sostraure.

Al recer d'aquell record de March, o precisament pel gust per Petrarca que a poc a poc anava imposant-sefou possible que hi aparegués una edició de l'obra de March. Amb unes característiques ben peculiars, a més. El 10 de març de 1539 eixia de les premses de Joan Navarro la primera edició de l'obra de Marc -una selecció, més bé- acompanyada de la traducció castellana corresponent. L'edició anava destinada al duc de Calàbria, don

Fernando, besnét d'Alfons el Magnànim, i esperava, poster alguna recompensa per part del duc. Baltasar de Romaní hauria pogut publicar només la seua versió castellana, si l'única cosa que volia era agradar al seu protector; però, si no ho féu, fou, segons ens sembla, perquè ell -o l'editor, o qui pensàs en l'hipotètic mercat d'aquell llibre- creia que els versos d'Ausiàs March encara podien ser perfectament entesos i ben entesos entre els seus connacionals, i que calia difondre'ls.

D'altra banda cal assenyalar que Baltasar de Romaní fou fill de don Eximén Peres Escrivà de Romaní, virrei de Sardènia, i de Caterina de Senna, una dama de la noblesa local, i d'aquest matrimoni va nàixer, segurament uns anys abans o després del 1485, don Baltasar. Aquest, sembla que de ben jove va tornar al regne de València i va viure probablement a la casa que la família tenia en aquella ciutat. En morir el seu germà gran, Jaume, heretà el títol de baró de Beniparrell, un títol que li suposà plets a ell i als seus descendents. Romaní, encara, participà al costat de la noblesa, contra els agermanats, i segurament féu més d'un servei a la monarquia. També potser que passàs algun temps a Sardènia i a Nàpols, on podia haver coincidit amb humanistes i poetes afectes a Petrarca, i a redós d'això, haver-se mirat March. A casa seua, a València, podia haver heretat els manuscrits que un dia foren del seu oncle don Joan Escrivà, poeta elegant en valencià i en castellà.

La versió castellana de Romaní d'una part de l'obra de March, que ell mateix va retocar també, per fer-la quadrar amb la seua traducció, es troba expurgada de referències a amors no maritals i lliure de possibles condemnes per part de la Inquisició, és una traducció *ad verbum*. Romaní volgué un March "moral", al gust de l'ambient social en què es movia, especialment si pensem en la presència de don Mencia, i en res no suspecte d'heretgies.

Baltasar de Romaní, malgrat tot, va aconseguir, amb aquell seu treball, que l'interés per March es despertàs en molts més àmbits dels que podria haver aconseguit la circulació de manuscrits. Amb la impremta havia multiplicat les possibilitats del poeta valencià del segle XV. I amb la traducció li havia obert una porta per on entraria amb tots els honors.

Les edicions barcelonines de l'obra de March (s. XVI)

Després de la primera edició valenciana, l'herència del poeta es va fer més notòria a Barcelona, on l'aventura editorial de l'obra de March anava a continuar. La Catalunya del segle XVI, que a poc a poc es refeia dels daltabaixos soferts al segle anterior, i en especial Barcelona, es mostrava atenta a les novetats culturals del moment, i jugarà un paper ben important en la transmissió del llegat de March. Tant pel que fa a la nostra literatura com a la literatura espanyola. La cultura que freqüentava els salons barcelonins -igual com la que s'havia forjat a les sales del palau del Real de València- s'interessava per tot allò que provenia d'Itàlia. Hom s'interessava per Petrarca, per Dant, per Castiglione i, de retop, per Boscà i per Garcilaso de la Vega i, encara, per Ausiàs March.

El resultat d'aquest interès de don Ferran Folc de Cardona per l'obra del poeta valencià són tres manuscrits compilats per ordre seua i tres edicions diferents de les poesies de March. Quelcom certament destacable que li ha valgut l'honor de ser un dels qui contribuí amb major fortuna a la difusió de l'obra ausiasmarquiana al segle XVI.

Un d'aquells manuscrits fou exactament el text que usà l'impressor Carles Amorós per tal de preparar la seua edició de 1543, un volum amb 122 poesies de March, al qual s'afegia "una declaratió en los marges de alguns vocables scurs". La bona veritat és que els esmentats vocables en són més bé pocs i, en molts casos, no massa "scurs". Tanmateix,

amb aquella operació sí que es podia constatar un evident desig de facilitar la lectura dels textos de l'autor valencià. I l'intent, encara, es veuria millorat quan el mateix impressor, el 1545 -només dos anys després, cosa que segurament ens indica un clar èxit editorial-, tornava a fer-ne una segona edició, augmentant el nombre de "vocables scurs" que ara passaven a formar part d'una taula on es contenia la "declaració" i una traducció castellana per afavorir l'aproximació dels possibles lectors monolingües en aquella llengua.

Cal dir, però, que en cap de les dues edicions no apareix esmentat l'almirall d'Aragó ni res que ens permeta de suposar-li una vinculació més o menys directa amb aquells volums. Tanmateix, el 1546, i a València, en redactar un pròleg a un seu manuscrit d'obres de March, don Lluís Carròs de Vilaragut, batle general del regne de València i home de la noblesa local, afirmava que aquelles edicions s'havien fet per encàrrec de don Ferran Folch de Cardona.

Però, aquelles dues impressions tampoc no degueren deixar satisfet del tot l'almirall i per aquell motiu segurament -i per l'èxit editorial anterior, sens dubte- el 1560, Claudi Bornat, a la mateixa ciutat de Barcelona tornava a traure a la llum les obres del valencià, anunciant a la portada que les donava "ara novament ab molta diligència revistes y ordenades y de molts cants aumentades", malgrat que en realitat només hi afegia dues composicions -fent-ne un total de 124- i augmentava lleugerament la taula dels vocables "scurs" de la darrera edició d'Amorós. En aquesta, el nom del duc de Somma i almirall d'Aragó sí que apareix, a l'epístola dedicatòria que signava Claudi Bornat, en la qual, a més, es lloa March i hom es queixa de l'oblit en què ha caigut el valencià. En aquesta edició, encara, trobem tres personatges més que jugaran un paper destacat en la difusió de March: Pere Serafí, Francesc Calça i Antic Roca. El primer, pintor i poeta, imità sovint els versos del senyor de Beniarjó, tot i que sense la força emotiva del model.

